

Een geval van overkapping van een ei bij Torenvalk *Falco tinnunculus*

Sjaak Bruggeman

In De Takkeling nummer 2, jaargang 2012, staat een door Kees Schreven beschreven geval van overkapping van een ei bij de Buizerd *Buteo buteo*. In dat artikel staat nog geen geval van *egg-capping* bij een torenvalklegsel vermeld. *Egg-capping* is het verschijnsel waarbij een niet-uitgekomen ei wordt overkapt door een eischaal van een uitgekomen ei. Nog niet eerder had ik hierover gehoord of gelezen. Toch had ik halfbewust in de weken voor het lezen van dit artikel een soortgelijk verschijnsel meegemaakt bij een torenvalklegsel! Om meer inzicht te krijgen over dit fenomeen volgt hier het Raalter verhaal.

Leefgebied

In het werkgebied van de Raalter IVN Werkgroep Roofvogels hangen 60 torenvalk-kasten waarvan jaarlijks een kleine helft bezet is. Op één van die kastlocaties op het boerenerv van Jan en Doortje Nikamp bij Heeten, gemeente Raalte, is door de tijd heen een mooie balans ontstaan tussen het aloude boerenerv met moestuin, mestvaalt en composthoop en het met de tijd meegaande moderne boerenbedrijf. Het is er alles behalve aangeharkt, en dus vogelvriendelijk. Erfvogels stellen deze variatie op prijs. Een steenuilpaartje brengt al vele jaren de jongen groot onder de golfplaten van de kapschuur.

Het boerenerv is door een muizenrijke houtsingel gescheiden van de aangrenzende open graslandpercelen. Samen met de naastgelegen wegbermen van de provinciale weg N332 is dit een ideaal leefgebied voor een paartje Torenvalken. Sinds 1994 hangt aan de oostzijde van deze houtsingel een torenvalkkast op 6 m hoogte aan een oude eik. De kast is elk jaar bezet en de succesvolle broedsels worden jaarlijks van een ring voorzien door onze WRN regiocoördinator Jan van Dijk. Naar de paarsamenstelling is nooit onderzoek gedaan.

Zaterdag 18 mei, 10.00 uur: eerste controle

Meestal heeft het paartje al vroeg eieren, maar door het venijnige staartje van de winter is de eileg dit jaar wat later. Op zaterdag 18 mei om 10:00 uur, bij de 1e controle met de spiegelstok, lagen er 5 eieren in de kast.

Zaterdag 9 juni, 14.50 uur: een onverwachte situatie

Vandaag ben ik benieuwd of er al jongen zijn. Wanneer ik bijna bij de kastopening ben, vliegt het vrouwtje af. Het mannetje zit in een boomtop iets verderop. Om 14.59 uur zie ik een kluitje pasgeboren jongen en één nog niet uitgekomen ei. Ik maak aanstalten om snel weer van de ladder te gaan. Het is met 14°C niet koud maar toch wil ik het nest niet te lang storen. Nog één keer kijk ik naar het ei en dan zie ik er iets

vreemds aan. Het ei is anders, iets langwerpiger en heeft een afwijkende witte rand rondom. Als ik wat beter kijk, zie ik dat het komt omdat er een extra eischaal overheen geschoven zit. De stompe kant van een ei waaruit eerder een kuiken is gekomen, is over de stompe kant van het nog niet uitgekomen ei geschoven. Daar was het met een restje opgedroogd struif aan vastgekoekt.

De vier jonge Torenvalken en het overkapte ei, 9 juni 2012 (Foto: Sjaak Bruggeman). *The capped egg and four small chicks in a Kestrel nest, 9 June 2012.*

Ik neem het ei mee naar beneden en bekijk deze onverwachte vondst van dichtbij. Ik hoor een zacht piepend jong in het ei, maar voor hoe lang nog? Er is geen uitbreekgat te zien en het ongeboren jong zit gevangen onder de dubbele eischaal. Ik beslis om het te helpen en pulk de overkapte eischaal eraf. Dan zie ik het uitbreekgat van 2 á 3 mm. Hoe het jong ook hamerde met haar eitand, het trof een tweede eischaal aan. Maar wat nu? Het ongeboren jong moet nu de eischaal nog helemaal losbeitelen en ik denk dat het kuiken daar niet meer de energie en tijd voor heeft. Bovendien zijn de overige jongen dan al 3 á 4 dagen oud; de vooruitzichten zijn niet best. Op dit moment ga ik op mijn gevoel af en neem de beslissing om nog een stap verder te gaan en het jong een beetje te helpen. Als mijn ingeving slaagt, heeft het kuiken zeker een dag gewonnen en in elk geval meer energie en meer kans bij het voeren door de ouders. Vanaf het uitbreekgat breek ik heel voorzichtig een deel van de eischaal weg. Het jong beweegt en daarom leg ik het ei na precies elf minuten als de wiedeweerga terug op dezelfde plaats naast het kluitje jongen. Snel vertrek ik en hoop dat het vrouwtje, dat me al die tijd nauwlettend in de gaten had gehouden, de jongen direct weer gaat opwarmen.

Het gedeeltelijk opengepelde ei (met nog ongebooren jong) is teruggelegd, 9 juni 2012 (Foto: Sjaak Bruggeman). *The capp has been removed and the underlying egg has been partly opened to facilitate the chick's hatching, 9 June 2012.*

Dinsdagavond 19 juni, 18.26 uur

Na precies 10 dagen ben ik benieuwd hoe het met het ongebooren jong is afgelopen. Ik heb er weinig vertrouwen in. Voorzichtig kijk ik in de kast en zie wat ik al verwachtte; 4 jongen van 12 à 13 dagen oud. Wanneer ik nog eens goed kijk, zie ik tot mijn grote verbazing toch een vijfde exemplaar achter in het kluitje zitten! Onvoorstelbaar!

Ervan uitgaande dat 'het kleintje' zich op 10 juni geheel van de eischaal heeft ontdaan, wordt deze dag als uitkomstdatum aangehouden en dus op 0 gesteld. Het jong is nu dus 9 dagen oud en – hoewel duidelijk kleiner dan de nestgenoten - heeft ze het tot nu toe gered. Wanneer er voldoende prooiaanvoer is, blijft er hopelijk voldoende over voor het nakomertje... Maar het kan ook nog steeds mis gaan.

Dinsdagavond 26 juni, 21.00 uur: meten, wegen, ringen

Vandaag is Jan van Dijk aanwezig om de torenvalkjes te meten, te wegen en te ringen. Het 'kleintje' is inmiddels 16 dagen oud. Het 'kleintje', volgens Jan van Dijk waarschijnlijk een vrouwtje, is net zo kregel als de rest maar duidelijk kleiner en lichter dan de rest. Maar met een mooie nazomer en genoeg voedselaanbod moet dat allemaal goed komen. De extra kleurring valt onder het RAS-project voor Torenvalken (zie ver-

derop in dit artikel onder Kleurringen). Het jong dat uit het overkapte ei is gekropen, was iets kleiner dan de rest, maar gezien haar leeftijd alleszins op gewicht (Tabel 1).

Tabel 1. Maten en gewichten van de jonge Torenvalken op 26 juni 2012; 3712401 betreft het jong dat uit het overkapte ei tevoorschijn is gekomen. De vleugellengte (mm) is maximaal gestrekt. Morphometrics of the Kestrel chicks on 26 June 2012; wing length (mm) is flattened and straightened. Chick 3712401 refers to the capped egg. Vrouw = female, man = male.

Ringnummer <i>Ring number</i>	Kleurring <i>Colour-ring</i>	Leeftijd (dagen) <i>Age (days)</i>	Sekse <i>Sex</i>	Vleugel <i>Wing</i>	Gewicht (g) <i>Weight (g)</i>	Krop <i>Crop</i>
3712400	JTV	19	Vrouw	127	260	1
3712401	JTX	16	Vrouw?	100	197	0
3712402	JTY	19	Man	128	230	0
3712403	JTZ	19	Man	123	219	0
3712404	JVA	18	Man	121	226	0

De jonge valkjes worden gemeten en gewogen door Jan van Dijk, 26 juni 2012 (Foto: Sjaak Bruggeman). *The Kestrel chicks have been taken from the nest, and are being ringed, measured and weighed, 26 June 2012.*

Vrijdagavond 10 juli, 19.26 uur: speelkwartier

Op vrijdagavond 10 juli zijn vijf vliegvlugge jongen zichtbaar, vrolijk spelend door de nestboom: vier jongen én het kleintje. Een onverwacht geweldige ervaring met een verrassend succesvolle afloop.

Discussie

Bij het weghalen van het eischaalfragment wist ik niet van te voren waar de breuklijn zou komen. Ook had ik het jong kunnen beschadigen en dat had fataal kunnen aflopen. Nadat ik voorzichtig de extra eikap had weggebroken, bleek de breuklijn vanaf de eitand, over de schedel, via het ruggetje richting het linkerpootje en weer terug naar de eitand te lopen. Dat betrof 27% van de eischaal. Waarschijnlijk is het kuiken, na opwarming door de ouder, al na enkele uren uit de resterende schaal gestapt en kreeg het de volgende dag (10 juni = dag 0) al het eerste voedsel.

Over egg-capping bij Torenvalken heb ik niets kunnen vinden. Om een beter beeld te krijgen over dit geval en over egg-capping in het algemeen volgt een kleine evaluatie. Het is aannemelijk dat het kuiken niet was uitgekomen zonder het weghalen van de extra eidop. Het kuiken is een paar dagen voor het eigenlijke uitkomen al op long-ademhaling overgeschakeld. De harde kalkschaal is aan het einde van de broedtijd dunner en brozer dan aan het begin. Het doorbeitelen van de eischaal mag normaliter geen probleem meer zijn. Zou het kuiken het in dit bijzondere geval ook gehaald hebben zonder het openbreken van het ei? Had ik misschien mijn impulsieve handelen op 9 juni achterwege moeten laten en de natuur de natuur moeten laten? Dus alleen de overkapte eischaal weghalen en het ei weer bij het kluitje jongen van 3 á 4 dagen terug moeten leggen? Zou het kuiken dan nog genoeg kracht en tijd hebben gehad om uit te breken? Of zou de energie opraken en het jong verhongeren of misschien stikken omdat oude eischalen minder zuurstof doorlaten?

Graag had ik willen weten of het jong ook zonder mijn hulp zelfstandig uit het ei was gekomen én daarna nog de nestkastperiode zou hebben overleefd. Had ik me er misschien helemaal niet mee moeten bemoeien? En afwachten of het jong in het overkapte ei eigener beweging uit het ei had kunnen breken?

Aanbeveling

In het artikel in De Takkeling 20(2) van 2012 is al een oproep gedaan om alles over *egg-capping* te noteren en te publiceren. Mijn ervaringen voegen een klein beetje toe aan wat we al weten over dit verschijnsel. Het is cruciaal dat bij (na)controles en het bepalen van het broedsucces notitie wordt gemaakt van (overkapte) eieren, en het uitkomstsucces ervan.

Tot slot: Kleurringen bij Torenvalken

In 2008 is onze vaste ringer Jan van Dijk met toestemming van het Vogeltrekstation begonnen met het aanleggen van kleurringen bij Torenvalken. Naast de aluminium ring aan de rechterpoot krijgen de valken een 20 mm hoge gele kunststof ring aan de andere poot. Op deze gele ring staan 3 letters in een voor iedere vogel unieke combinatie. Zowel gevangen valken als jongen die in het nest worden geringd krijgen zo'n ring. Al bijna 900 valken konden op deze wijze worden geringd. Het voordeel van deze ringen is dat ze met behulp van een telescoop of verrekijker van afstand zijn af te lezen. Ook met de huidige digitale camera's voorzien van telelenzen komen de letters vaak goed in beeld.

Dank

Dank aan de familie Nikamp voor de gastvrijheid, Jan van Dijk voor het ringen en nemen van biometrie van de valkjes en Rob Bijlsma voor het commentaar op dit artikel.

Summary

Bruggeman S. 2013. Egg-capping in Kestrel *Falco tinnunculus*. De Takkeling 21: 152-157.

On 9 June 2012, four out of five Kestrel eggs in a nestbox in the eastern Netherlands had hatched; the fifth egg was capped at the blunt end with the shell of a hatched egg. The unhatched chick was pipping, but the pipping hole was covered by the extra egg shell, effectively preventing the chick from hatching. The egg-cap was removed and the egg partly opened to facilitate the hatching chick. On 19 June, the nest contained five chicks, the fifth about two days junior from the remaining chicks but in good condition (196 g, at an age of 16 days old). All chicks eventually fledged.

Literatuur

Schreven K. 2012. Egg-capping: een lotgeval bij de Buizerd *Buteo buteo* en evolutionaire aspecten. Takkeling 20: 126-132.

<http://ringert34.blogspot.com/>

Adres: de Haar 22, 8101ZH, Raalte, sjaak.bruggeman@ziggo.nl